

การคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของไทย และประเทศสมาชิกอาเซียน*
The Protection of Geographical Indications of Thailand and ASEAN

ปิยะขวัญ ชมชื่น**

๑. บทนำ

อาเซียนเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจการปกครอง มีความอุดมสมบูรณ์ และความหลากหลายทางทรัพยากรทางชีวภาพ วิถีชีวิตชุมชนขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์แตกต่างกัน เมื่อพูดถึงสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ หรือ Geographical Indications: GI สำหรับประเทศไทย หากไม่ใช่ผู้อยู่ในวงการทรัพย์สินทางปัญญา ผู้ผลิต หรือกลุ่มผู้บริโภคที่สนใจสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ GI อาจยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายทั่วไปนัก โดย Article ๒๒ ของ The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS)^๑ และมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๕๖ ของไทยได้กำหนดนิยาม “สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์” ไว้คล้ายคลึงกัน โดยหมายถึง ชื่อ สัญลักษณ์ หรือสิ่งอื่นใดที่ใช้เรียก หรือใช้แทนแหล่งภูมิศาสตร์ และที่สามารถบ่งบอกว่าสินค้าที่เกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์นั้นเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ ชื่อเสียง หรือคุณลักษณะเฉพาะของแหล่งภูมิศาสตร์ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษากฎหมายหรือความตกลงระหว่างประเทศในหลายฉบับการกำหนดชื่อเกี่ยวกับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์มีความต่างกัน อาทิ Paris Convention ใช้คำว่า สิ่งบ่งชี้แหล่งที่มา หรือ indication of source และ สิ่งที่ใช้ระบุแหล่งกำเนิด หรือ appellation of origin^๒ ขณะที่ Lisbon Agreement ใช้คำว่า สิ่งที่ใช้ระบุแหล่งกำเนิด หรือ appellation of origin^๓ ซึ่งอาจกล่าวภาพรวมได้ว่าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ คือมาตรการคุ้มครองทางกฎหมายสำหรับสิ่งที่มีความเชื่อมโยงระหว่างลักษณะธรรมชาติทางภูมิศาสตร์ และมนุษย์ ทำให้สินค้าที่ได้รับการรับรองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์มีเอกลักษณ์เฉพาะไม่สามารถหาได้จากพื้นที่อื่น อาทิ สินค้า GI ที่มีชื่อเสียงในประเทศไทย ได้แก่ กาแฟดอยตุง ข้าวสังข์หยดเมืองพัทลุง ไข่เค็มไชยา น้ำตาลโตนดเมืองเพชร ผ้าไหมมัดหมี่ชนบท ร่มบ่อสร้าง ชามไก่อ่าปาง และอื่น ๆ อีกมาก^๔

* บทความนี้เผยแพร่เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

** นักวิเคราะห์และจัดทำข้อมูลกฎหมาย ฝ่ายอาเซียนและกิจการต่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

^๑ The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS), SECTION ๓, Article ๒๒, ๑ Geographical indications are, for the purposes of this Agreement, indications which identify a good as originating in the territory of a Member, or a region or locality in that territory, where a given quality, reputation or other characteristic of the good is essentially attributable to its geographical origin.

^๒ Article ๑ (๒) The protection of industrial property has as its object patents, utility models, industrial designs, trademarks, service marks, trade names, indications of source or appellations of origin, and the repression of unfair competition.

^๓ Article ๒ (๑) In this Agreement, “appellation of origin” means the geographical denomination of a country, region, or locality, which serves to designate a product originating therein, the quality or characteristics of which are due exclusively or essentially to the geographical environment, including natural and human factors.

^๔ เว็บไซต์กรมทรัพย์สินทางปัญญา <http://www.ipthailand.go.th/th/gi-002.html> สืบค้นเมื่อ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

๒. การคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในประเทศไทย

ประเทศไทยประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ โดยการประกาศใช้ พรบ. ดังกล่าวส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีความตกลงความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า หรือ The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) โดย Article ๒๒ ถึง Article ๒๔^๕ ของความตกลงฯ ระบุพันธกรณีให้ประเทศสมาชิกอนุวัติการกฎหมายภายในเพื่อคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ โดยโครงสร้าง พรบ. สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของไทยมีสาระสำคัญดังนี้

ประการแรก สิ่งที่ได้รับการคุ้มครองจากการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ต้องไม่มีลักษณะเป็นชื่อสามัญของสินค้าที่จะใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์นั้น รวมถึงไม่เป็นสิ่งที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และกรณีสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของต่างประเทศที่จะขอรับความคุ้มครองในประเทศไทย ต้องปรากฏหลักฐานว่าเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายของประเทศนั้น และมีการใช้สืบเนื่องตลอดมาจนถึงวันที่ยื่นคำขอขึ้นทะเบียนในประเทศไทย^๖

ประการที่สอง บุคคลที่กฎหมายรับรอง และมีสิทธิขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ตามมาตรา ๗ ประกอบด้วยบุคคล ๓ กลุ่ม ได้แก่ (๑) ส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือ องค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล (๒) บุคคลธรรมดา กลุ่มบุคคล หรือนิติบุคคลซึ่งประกอบกิจการค้าเกี่ยวกับสินค้าที่ใช้ GI และ (๓) กลุ่มผู้บริโภครหรือองค์กรผู้บริโภคสินค้า GI และกรณีผู้ขอขึ้นทะเบียนที่ไม่ได้มีสัญชาติไทย มาตรา ๘ ระบุคุณลักษณะให้มีสัญชาติของประเทศไทยเป็นภาคีความตกลงเกี่ยวกับการคุ้มครอง GI หรือมีภูมิลำเนา/สถานที่ประกอบธุรกิจในไทย หรือประเทศไทยเป็นภาคีความตกลงเกี่ยวกับการคุ้มครอง GI

ประการสุดท้าย ผู้เขียนเห็นว่า เป็นวัตถุประสงค์สำคัญของการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ คือ บังคับที่เกี่ยวกับการละเมิด ที่กล่าวถึงการใช้ และการสั่งระงับการใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ โดยมาตรา ๒๕ ของ พรบ. กำหนดให้เมื่อมีการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์สำหรับสินค้าใดแล้ว ผู้ผลิตสินค้านั้นซึ่งอยู่ในแหล่งภูมิศาสตร์ของสินค้านั้นดังกล่าว หรือผู้ประกอบการค้าเกี่ยวกับสินค้านั้นมีสิทธิใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ขึ้นทะเบียนกับสินค้าที่ระบุตามเงื่อนไขที่นายทะเบียนกำหนด และการกระทำที่ถือว่าเป็นการกระทำโดยมิชอบคือการหลอกให้บุคคลอื่นเกิดความสับสน/หลงเชื่อในแหล่งภูมิศาสตร์ที่มา คุณภาพ หรือคุณลักษณะของสินค้าที่ไม่เป็นความจริง (หมวด ๔ มาตรา ๒๕ (๑) (๒)) ดังกล่าวนี้อาจถูกระงับการใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้

สำหรับประเทศไทย สินค้า GI ถือเป็นจุดแข็งประการหนึ่งโดยมีสินค้าที่ได้รับการขึ้นทะเบียนคุ้มครองทั้งในประเทศ และได้รับการขึ้นทะเบียนในต่างประเทศหลายรายการ ซึ่งนอกจากประเทศไทยจะใช้มาตรการคุ้มครองทางกฎหมาย หน่วยงานราชการยังมีความพยายามผลักดันรณรงค์สร้างความตระหนักรู้แก่ประชาชนให้เห็นถึงประโยชน์ของการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่จะสามารถช่วยยกระดับสินค้าเพิ่มมูลค่า สร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภค กระจายรายได้สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน ตลอดจนรักษาภูมิปัญญา

^๕ SECTION ๓ GEOGRAPHICAL INDICATIONS, Article ๒๒ Protection of Geographical Indications, ๒. In respect of geographical indications, Members shall provide the legal means for interested parties to prevent , Article ๒๔ International Negotiations; Exceptions.

^๖ พระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๔๖ หมวด ๒ มาตรา ๕ - ๖

ท้องถิ่น ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยมีกาแพดอยตุงเป็นที่นิยมได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (PGI – Protected Geographical Indication) ในสหภาพยุโรป^๗

๓. ภาพรวมการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในประเทศสมาชิกอาเซียน

ประเทศสมาชิกอาเซียนเป็นกลุ่มประเทศที่มีความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติ และเป็นดินแดนแห่งพหุสังคมที่หลากหลายทั้งเชื้อชาติ ศาสนา สังคมวัฒนธรรม อินโดนีเซียเป็นประเทศที่กลุ่มชาวมุสลิมใหญ่ที่สุดในโลก ฟิลิปปินส์เป็นประเทศโรมันคาทอลิกที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียแปซิฟิก และประเทศไทยประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ขณะที่ความหลากหลายในภูมิภาค หรือองค์การระหว่างประเทศอื่นยังเป็นความแตกต่างที่ใกล้เคียงกัน อาทิ สหภาพยุโรป แม้วัฒนธรรมจะมีความแตกต่าง แต่ประชาชนก็ยังอยู่บนพื้นฐานของการนับถือศาสนาคริสต์ และระบบอารยธรรมกรีก-โรมันเป็นหลัก^๘ ความหลากหลาย และเอกลักษณ์เฉพาะตัวของกลุ่มชุมชนในประเทศสมาชิกอาเซียนนี้เองเป็นสิ่งที่กฎหมายว่าด้วยสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์มุ่งให้ความคุ้มครอง

เมื่อพิจารณามาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในประเทศสมาชิกอาเซียนมีรูปแบบการคุ้มครองที่แตกต่างกันอย่างมีนัยยะสำคัญ โดยมีประเทศที่นำการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ประกาศใช้เป็นกฎหมายเฉพาะ (sui generis) อาทิ ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์^๙ และบางประเทศมีลักษณะของการนำกฎหมายเครื่องหมายการค้ามาบังคับใช้ให้ครอบคลุมกับการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ โดยใช้เครื่องหมายการค้าร่วม อย่างเช่น อินโดนีเซีย^{๑๐}

๔. บทวิเคราะห์ และสรุป

ดังที่ทราบได้ว่าที่มาของกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เกิดจากความตกลงระหว่างประเทศโดยมีที่มาจากนอกประเทศสมาชิกอาเซียน การบัญญัติกฎหมายคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในประเทศสมาชิกอาเซียนจึงมีลักษณะของการอนุวัติการตามความตกลงที่มีใช้ความมุ่งประสงค์ของประเทศสมาชิก หรือประชาคมอาเซียนโดยตรงมาแต่เดิม ผนวกกับความตกลง TRIPS ไม่มีบทบังคับเป็นการเฉพาะให้ประเทศสมาชิกบัญญัติกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในรูปแบบทิศทางเดียวกัน กฎหมายที่ให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในประเทศสมาชิกอาเซียนจึงมีลักษณะกระจายรูปแบบการคุ้มครองต่างกันตามที่กล่าวมาในตอนต้น

อย่างไรก็ตาม แม้อาเซียนจะถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับความแตกต่างที่อาจกระทบต่อการบูรณาการ และการอยู่ร่วมกันในอาเซียนมาโดยตลอด แต่การบังคับใช้กฎหมายที่ต่างกันก็ไม่อาจถือได้ว่าเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในอาเซียนเสียทั้งหมด อาเซียนมีความพยายามประสานความร่วมมือเกี่ยวกับเรื่อง

^๗ European Union law (Eur-Lex) <https://eur-lex.europa.eu> สืบค้นเมื่อ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๐
COUNCIL REGULATION (EC) No ๕๑๐/๒๐๐๖ on the protection of geographical indications and designations of origin for agricultural products and foodstuffs “กาแพดอยตุง” (KAFAE DOI TUNG) EC No: TH-PGI-๐๐๐๕-๐๘๑๔-๒๗.๐๕.๒๐๑๐

^๘ บทความ ASEAN เกิดขึ้นอย่างมหัศจรรย์ท่ามกลางสงคราม: สัมภาษณ์ ‘สุริยา จินดาวงษ์’ อธิบดีกรมอาเซียน เว็บไซต์ กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ <http://www.mfa.go.th/asean/> สืบค้นเมื่อ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

^๙ LAWS OF MALAYSIA Act ๖๐๒ GEOGRAPHICAL INDICATIONS ACT ๒๐๐๐, LAWS OF SINGAPORE GEOGRAPHICAL INDICATIONS RULES ๒๐๑๙

^{๑๐} LAW OF THE REPUBLIC OF INDONESIA NUMBER ๒๐ OF ๒๐๑๖ ON MARKS AND GEOGRAPHICAL INDICATIONS.

ดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง โดยมีการพูดถึงก้าวต่อไปของการพัฒนาระบบสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ในภูมิภาคอาเซียนว่าจะพัฒนารูปแบบของการจดทะเบียนไปในทิศทางเดียวกันเพื่อความสะดวกรวดเร็ว และอาจต่อยอดไปสู่การจดทะเบียนคำขอที่เป็นรูปแบบเดียวกันทั้งภูมิภาค ซึ่งขณะนี้มีการบูรณาการร่วมกันใน ๔ ประเทศ นำร่อง ได้แก่ ไทย กัมพูชา เวียดนาม และ สปป.ลาว ภายใต้โครงการ Promotional of Rural Development through Development of Geographical Indication at Regional Level in Asia โดยได้รับการสนับสนุนจาก AFD (French Development Agency) ผ่านทางองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ หรือ Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)^{๑๑} อีกทั้งอาเซียนยังมีแผนงาน และกลไกสนับสนุนความร่วมมือในการพัฒนาสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ อาทิ แผนปฏิบัติการทรัพย์สินทางปัญญาอาเซียนฉบับใหม่ ASEAN IPR Action Plan ๒๐๑๖ – ๒๐๒๕ ที่เป็นการวางแผนการพัฒนาระบบทรัพย์สินทางปัญญาของอาเซียนในระยะยาว^{๑๒} โดยให้สอดคล้องกับแผนงานประชาคมอาเซียน ๒๐๑๖ – ๒๐๒๕ รวมถึงมีการจัดตั้งคณะทำงานภายใต้เสาหลักของประชาคมที่มีความพยายามในการประสานนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ทั้งทางตรงและทางอ้อม อาทิ การจัดตั้งศูนย์อาเซียนว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (ASEAN Centre for Biodiversity : ACB) เช่นนี้แล้ว แม้จะมีข้อพิจารณาว่าความแตกต่างของประเทศสมาชิกอาเซียนอาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาคม แต่พัฒนาการความร่วมมือของประชาคมในมิติต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ย่อมเป็นจุดสะท้อนให้เห็นว่าอาเซียนสามารถที่จะบูรณาการ กำหนดทิศทางของประชาคมร่วมกันอย่างค่อยเป็นค่อยไป และน่าติดตาม

^{๑๑} IP Journal: Next Step of GI System Development in AEC, JANUARY - MARCH ๒๐๑๔, Page ๒๒

^{๑๒} The ASEAN Intellectual Property Rights Action Plan ๒๐๑๖ - ๒๐๒๕, the ASEAN Intellectual Property Rights Action Plan ๒๐๑๖ - ๒๐๒๕, thus formulated, will have four strategic goals: (d) Strategic Goal ๔: Regional mechanisms to promote asset creation and commercialisation, particularly geographical indications and traditional knowledge are enhanced.